

Gittin Sources 5

תוספות הרא"ש מסכת גיטין דף לו עמוד ב

דאלימי לאפקועי ממונא. כתב ר"ת בספר הישר דשביעית נהגת בזמן הזה והביא רביא מאביי ורבא וכל הנהו אמוראי שהיו בבבל והיו נוהגין השמטת כספים ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי או כרב אסי, ושוב חזר בו ר"ת וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור ואשכחן נמי שהיו מקילין רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי.

רא"ש מסכת גיטין פרק ד סימן יג

יג התקין הלל פרוזבול וכו' ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטת שביעית ומתקן הלל דלא תשמט אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא רבי אומר וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאין אתה משמט קרקע אין אתה משמט כספים [דף לו ע"ב] ותקינן רבנן דמשמט זכר לשביעית ראה הלל שנמנעו מלהלוות זה את זה עמד והתקין פרוזבול ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ואתקינן רבנן דמשמטא אמר אביי שב ואל תעשה הוא⁽⁷⁾ רבא אמר הפקר ב"ד היה הפקר דאמר ר' יצחק מנין שהפקר ב"ד היה הפקר שנאמר וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו⁽⁸⁾ רבי אלעזר אומר מהכא אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וכי מה ענין אבות אצל ראשים אלא מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו. [אמר שמואל האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא אי איישר חילי אבטליניה] רב נחמן אמר אקיימיניה הא מיקיים וקאי הכי קאמר אימא בה מילתא דאף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי כלומר אף על פי שלא כתב פרוזבול אלא לשון הכתוב בפרוזבול אמרו בעל פה בפני הדיינין מועיל כאילו הוא כתוב ואהא סמכי אמוראי דלקמן רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי רבי נתן מסר מילי לרבי חייא בר אבא אמר ליה מר צריכנא מידי אחרינא אמר ליה לא⁽⁹⁾ ורבי חייא בר אבא היה עמו אחר דשנים בעינן דאמרינן זה הוא גופו של פרוזבול מוסרי לכם פלוני ופלוני הדיינין שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והדיינין חותמין למטה או העדים. ורבינו תם ז"ל כתב בספר הישר דשביעית נהגת בזמן הזה והביא רביא מדחזינן לכל הנהו אמוראי שמואל ורב נחמן רבה ואביי ורבנן דבי רב אשי שהיו נוהגין שמטת כספים בבבל ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי ושוב חזר בו רבינו תם וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא בית דין חשוב שבדור ואשכחן נמי רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי ומשמע מתוך דבריו דחשיב כולהו רבנן בי רב אשי בית דין מומחין משום דרב אשי היה גדול הדור ולא מסתברא הכי⁽¹⁰⁾ אלא משמע דהני אמוראי בתראי לית להו הא דשמואל דאמר לא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא והכי אית ליה לרב אלפס ז"ל דלא הביא דברי שמואל אלא הא דרבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי:

חדושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לו עמוד ב

ונראה לי דהא דאמר שמואל דלא כתבינן פרוזבול אלא או בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא לא קי"ל כוותיה, דשמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה קי"ל /וקי"ל/ כרב נחמן דאמר אקיימיניה, ואף על גב דלא איפשיט אי לדריה בלחוד תקין כיון דחזינן לרבנן דבי רב אשי דמסרי מילי להדדי ולא מסרי מילי לרבנא אשי דאיהו אלים בשעתיהו, אלמא אפילו בי דינא אחרינא דלא אלים כולי האי כתיב ולדרי עלמא תקין, ועוד דאי לדריה תקין וצריכא אפקעתא חדתא היכי מפקע ממונא דגברי במסירת מילי בעלמא בלא דייני דמיכנפין ויתבין, ואשכחן נמי לרב נחמן דאמר (ל"ב ב') בשנים אלמא לא בעינן בי דינא דאלים אלא גריע משאר דיני ממונות, וש"מ דכי תקין הלל לאו בכגון ר' אמי ור' אסי בלחוד תקין, ועוד מדרב יהודה אמר רב דאמר לא שביק התירא ואכיל איסורא ואי ס"ד בעינן בי דינא רבה מי יימר דאשכחניהו ואיזדקינן ליה, ואמאי נמי לא מוקמינן הרי אלו לא יפרעו באתרא דליכא בי דינא רבא וקמ"ל כדשמואל, אלא ש"מ ליתא לדשמואל, וכן דעת רבנו הגדול ז"ל שכתב דין פרוזבול סתם והשמיטה לזו אבל ראיתי לרב ר' משה תלמידו ז"ל שכתבה.

ר"ן (על הרי"ף) מסכת גיטין דף יט עמוד א

אלא א"א לדרי עלמא תקין הא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין מאי. ת"ש דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא. פירוש משום דאלימי היו לאפקועי ממונא בלא תקנת הלל מדין הפקר ב"ד. ואי ס"ד לדרי עלמא תקין בשאר בי דינא נמי לכתבי. דילמא כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דר' אמי ורבי אסי דאלימי היו לאפקועי ממונא אבל כ"ע לא ת"ש דאמר שמואל האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא. כלומר חוצפת דיינין היא שנוטלין ממון שלא כדין. ואנא אי איישר חילי אבטליניה ואי ס"ד

לדרי עלמא תקין הא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ה"ק אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ור"נ אמר אקיימיניה והא מיקם וקאי ה"ק אימא ביה מילתא דאע"ג דלא כתיב ככתוב דמי. כלומר אי איישר חילי אושיב ב"ד ואתקן דסתם מלוין יהיו כמוסרין שטרותיהן לב"ד ואף על גב דלא כתב נהוי נמי כמי שכתב. זו היא סוגיית הגמרא ובעיין לא איפשיטא. אלא שהרי"ף כתב אי איישר חילי יותר מהלל משמע דס"ל דנקיטין דלדרי עלמא תקין והרמב"ן ז"ל סמך דבריו משום דמשמע דלא קי"ל כשמואל [דף לו ב] דאמר דלא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא דשמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה דאמר אי איישר חילי אבטליניה ואנן קי"ל כר"נ דאמר אקיימיניה ועוד דחזינן [דף לז א] לרבנן דבי רב אשי דמסרי מילי להדדי ולא מסרי מילי לרב אשי דהוי בי דינא רבה בשעתיהוה אלמא אפילו בי דינא אחרינא דלא אלים כוליה האי מצי כתב ועוד דהא קי"ל כר"נ דס"ל [ריש דף לג א] דפרוזבול בשנים סגי ליה כדאיתא לעיל [ברי"ף ס' תנג] אלמא גריע משאר דיני ממונות ולא בעינן ביה בי דינא רבה וש"מ דכי תקין הלל לאו בכגון רבי אמי ורבי אסי בלחוד תקין ועוד מדרב יהודה א"ר דאמר בסמוך [דף לז ב] דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד מ"ט כיון דתקינן רבנן פרוזבול לא שביק היתירא ואכיל איסורא ואם איתא דבעינן בי דינא רבה מי יימר דאשכחינהו ואיזדקינן ליה ואמאי נמי לא מוקמי' מתניתין דהרי אלו לא יפרעו דפרכינן מינה בסמוך באתרא דליכא בי דינא בר הכי וקמ"ל כשמואל אלא ש"מ ליתא לדשמואל ולפיכך לא כתבה הרי"ף ז"ל וכיון דליתא לדשמואל משמע דנקיטין דלדרי עלמא תקין דאי לדריה תקין וצריכא אפקעותא חדתא משמע דבעינן ביה בי דינא רבה וכל שכן דלא מפקע ממונא דגברי במסירת מילי בעלמא בלאו דיינין דמכנפין ויתבין אלו דבריו ז"ל ואיני רואה בזה הכרח אפי' אי ליתא לדשמואל ליכא למיפשט מינה דלדרי עלמא תקין שכבר פירשתי דאפי' אי אמרינן דלדריה תקין לאו לדריה בלחוד קאמרי' אלא עד שיושיבו ב"ד לבטל תקנתו דמדאמרינן למאי נפקא מינה לבטוליה משמע דצריכה ביטול וכיון שכן עד שתבטל תקנת הלל הרשות היה ביד ב"ד אף על גב דלא אלים לכתוב פרוזבול מכח תקנת הלל וכן נמי מאי דאמר דאי לדריה תקין היכי מפקע ממונא במסירת מילי בעלמא בלאו דיינין דמכנפין ויתבין אין בזה הכרח שהרי רש"י ז"ל כתב מסרי מילייהו בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אומרים לחבריהם הוו ב"ד וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה ע"כ והרי אין כאן קולא אחרת אלא שהיו מקילין שלא לכתוב פרוזבול ומ"מ במושב ב"ד היו עושין כן וכ"ש שנראה מדברי רמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' שמטה שקל הוא שהקלו בת"ח שהללו זה את זה מפני שהם יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית דומיא דמאי דאמרינן בפרק איזהו נשך [דף עה א] דתלמידי חכמים מותרין להלוות זה בזה ברבית ולפיכך כתב ז"ל באותו הפרק בעצמו הא דשמואל דאמר דלא כתבינן פרוזבולא אלא בכגון בי דינא דרבי אמי ור' אסי ולא דחה זו מפני זו וכן מ"ש דמדסגי בשנים אלמא לא בעינן בי דינא רבה אינו מכריע דאפשר שהתקינהו בשנים מפני שאינו דבר שיהא צריך משא ומתן ואעפ"כ מפני שיש בו הפקעת ממונן בעינן ביה גברי דרב גוברייהו וכן נמי הא דאמרינן דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד לא מוכחא מילתא דודאי ב"ד גדול שבדור נזקק הוא לכך ואין ראוי לדחות מימרא פשוטה שבאה בגמרא בלא מחלוקת בדברים שאינן מכריעין אלא כדברי הרמב"ם ז"ל עיקר שכתבה. ומ"מ בי דינא דרבי אמי ור' אסי לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור וכן כתבו בתוס' שר"ת ז"ל כתב פרוזבול מזה הטעם ולפי מה שכתבתי בעיין לא איפשיטא ואעפ"כ אין בנו כח להושיב בית דין ולבטל תקנת פרוזבול דהא כי הוה ס"ל בגמ' דשמואל דאמר אם איישר חילי אבטליניה הוה סבירא ליה דהלל לדריה בלחוד תקין ואפילו הכי אמר אי איישר חילי כלומר שיהא יותר גדול ממה שהיה באותה שעה וכיון ששמואל היה חושש שלא לסמוך על עצמו מי הוא שיחזיק עצמו מספיק בכך ולפיכך כתב הרמב"ם ז"ל תקנת הלל בסתם בפ' הנזכר כאילו נתקן לדרי עלמא ולפי שמעתתא אין כח ביד שום ב"ד לבטלה ואפשר שאף זה דעת הרי"ף ז"ל שכתב אי איישר חילי יותר מהלל שבא ללמדך שעכשיו א"א לבטל פרוזבול ויותר מהלל לאו דוקא וזהו דעתי:

בית הבחירה למאירי מסכת גיטין דף לו עמוד ב

כשתקן הלל את הפרוזבול לא לדורו בלבד אלא אף לכל דורות הבאים אחריו לכל זמן שתהא השמטת כספים נוהגת בו מדברי סופרים ומעתה כל בית דין שיבא לבטל ענין הפרוזבול אין שומעין לו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין ואפי' בטלה הסבה כגון שהוכשרו הדורות ואינם נמנעים מלהלוות ואלו לא תקן אלא לדורו אף על פי שהבאים אחריו היו נוהגים כן מכח תקנתו ובהוראת בתי דינין שביניהם הואיל ומכל מקום הוא לא תקן יכולים הם לבטל אלא שכל שלא ביטלו דנין בו בדין של הלל אלא שאף לדורות תקן ומ"מ אף הוא לא התיר את הרצועה ליעשות על ידי כל בית דין שיזדמן אלא דוקא על ידי בית דין חשוב ומומחה מצד חכמתו ושהוא קבוע להיות של בני המחוז מתנהגים על פיו ובאים לפניו לדין ומעתה בזמן הזה במקום שנוהגים בשמטת כספים הואיל ואין בתי דינין חשובים וקבועים כל כך אין אנו מכניסין עצמנו בדין פרוזבול והרוצה שלא יא שביעית משמטתו ילוה על מנת שלא ישימטנו בשביעית כמו שביארנו בראשון של מכות:

זו היא שיטתנו וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ קצת חכמי הדורות כתבו שזו שאמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא או בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא לטעמיה הוא שהיה אומר עולבנא דדייני הוא ר"ל שמוציאין ממון שלא כדין והיה מחזר בבטולו וכדקאמר אם יישר חילי אבטליניה ר"ל שאלו הייתי גדול מהלל בחכמה ובמנין הייתי מבטלו וכן שהוא

נמשך לטעמא דלדריה תקין וודאי לדרי עלמא טעמא דמסתבר טפי ואף על גב דתריצניה אף לטעמא דלדרי עלמא ומשום דילמא כי תקין כגון בי דינא דר' אמי כו' לאו טעמא דמיסתבר הוא דמדתקין אכל בי דינא ובי דינא תקין דמה ענין לחזר בו אחר בית דין יפה כל כך יותר משאר דיני ממונות ואדרבה קיל טפי שאינו אלא דרך הודעה ודין שבא מכח תקנה ואין בו חשש טעות והעלמת ידיעה וכדחזינן ביה דדיו בשנים ואף לשון דילמא ברוב מקומות אינו אמור אלא דרך דחיה ומעתה נראה כרב נחמן דאמר אם יישר חילי אוקימניה כלומר דהוה מתקיננא דאפי' לא כתב ככתיב דמי עד שנאמר מן הסתם שסתם הלואות על תנאי זה הם ושיהא הדבר כאלו נעשה ומעתה אף בזמן הזה מועיל פרוזבל למקום שנוהגים בו בשמטת שביעית וכן נראה דעת גדולי הפוסקים שהביאו דין פרוזבל ולא הביאו זו של שמואל וראיה לדבר מה שאמרו למטה רבנן דבי רב אשי מסרי מילי להדדי ואף על פי שהיה רב אשי מומחה יותר מהם לא היו נזקקים לבא לפניו על כך וודאי מסירת מילי לצורבא מרבנן בהדי צורבא מרבנן כמסירת שטרות בשאר בני אדם והדברים נראין מחוורים:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה יז

אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין.

רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה יז

[יז] אין כותבין פרוזבול וכו'. הכי אמרי' בפרק השולח וכבר נהגו לכתוב פרוזבול בכל בתי דינין וסמכו להם דיפתח בדורו כשמואל בדורו דאי לא תימא הכי בטלה לה תקנת הלל דהא לית לן ב"ד כדרבי אמי ורבי אסי ומ"מ בעינן שיהיה גדול בעירו דחשוב לאפקועי ממונא ולא כמו שנהגו לכתוב פרוזבול אפי' בג' הדיוטות:

כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה יז

[יז] אין כותבין פרוזבול וכו'. בפרק השולח (דף ל"ז):

וכתב הר"ן ומ"מ ב"ד דרבי אמי ורבי אסי לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור וכ"כ בתוספות שר"ת כתב פרוזבול מטעם זה עכ"ל וכ"כ הרא"ש בתשובה וכ"כ הריב"ש בשם הרשב"א וכתב שכן נראה מדברי הרי"ף שכתב סתם דיני פרוזבול וכן נראה דעת רבינו ממה שכתב אלא חכמים גדולים ביותר ולא סתם וכתב אין כותבין פרוזבול אלא בב"ד של רבי אמי ורבי אסי כלישנא דגמרא ועוד שכתב שהם ראויים להפקיע ממון וכיון דכל ב"ד חשוב שבדור ראוי להפקיע ממון ממילא משמע דכל ב"ד חשוב שבדור הוא כב"ד של רבי אמי ורבי אסי וכן משמע עוד ממ"ש בסמוך גבי ת"ח שהלואו זה את זה:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה כז

תלמידי חכמים שהלואו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית. +/השגת הראב"ד/ ובדברים בלבד היא נדחית. א"א דבריו סותרין זה את זה. +

כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה כז

[כז] תלמידי חכמים שהלואו זה את זה. בפרק השולח רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי. כתב הראב"ד דבריו סותרים זה את זה עכ"ל. כלומר שהוא כתב לעיל שאין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהם ראויים להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינין אין כותבין וי"ל שכבר כתבתי שדעת רבינו דב"ד דרבי אמי ורבי אסי לאו דוקא אלא שהם גדולים בדורם כרבי אמי ורבי אסי בדורם דכל ב"ד חשוב בדור ראוי להפקיע ממון וכותב פרוזבול דיפתח בדורו כשמואל בדורו ורבנן דרב אשי היינו גדולי בני בית דינו והיו חשובים להפקיע ממון ורבינו לא חשש לכתוב כאן שצריך שיהיו ב"ד חשוב שסמך על מה שכתב בפרק זה ולא בא כאן אלא להשמיענו שתלמידי חכמים שהלואו זה את זה אינם צריכים כתיבה ובמסירת דברים סגי ותלמידים שכתב היינו תלמידים מב"ד חשוב שבדור וכרבנן דבי רב אשי:

מרדכי מסכת גיטין פרק השולח רמז שפ

ועל שהקשה ה"ר יחיאל אם ב"ד גדולי הדור רחוקים ממנו [שאז בודאי] אמר שקר הוא למה יהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד נ"ל דלאו ברוחא וקורבא תליא מלתא דהא גרסינן עלה בירושלמי דשביעית דרבי חזקיה בשם רבי ירמיה אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים כלומר יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני אפילו רחוקין ממנו

הרבה אף על פי שאינם בפניו שפיר דמי (*רב) [*ורבא] [*ולא דמי להא. מ"י] דאמר אחריות לאו טעות סופר הוא היינו טעמא דמלתא כיון דספרי דדייני רגילין לכתוב בהן אחריות ובזה לא נכתב אן סהדי שלא קיבל עליו אחריות דאם קבל מכתב הוו כתבי ליה דבטעות ליכא למתלי דסתם ספרי דדייני מגמר גמירי זרזין ולא טעו הלכך לא מהימנין ליה באומרו הוא קביל עליו אחריות דהא לקמן דלא קיבל דהכתב מוכיח כן אבל שטר היוצא בב"ד אין מוכיח מתוכו שלא נכתבה עליו פרוזבול שאין דרך פרוזבול לכתוב בתוך שטר חוב עצמו ע"כ:

מרדכי מסכת גיטין פרק השולח רמז שעט

מעשה באחד שתבע מחבירו ר' זקוקים והלה השיב איני חייב לך אלא ק' כי הלוינו ק' במאתים רבית קצוצה והשיב השני חלילה לי אך שאלתני להלוות ק' זקוקים שהייתי רוצה להלותם במאתים ריוח לשנה והמותר יהיה שלך והלה משיב המעשה היה כאשר טענתי ואם הרוחתי הרוחתי לעצמי ושלה ה"ר יחזקיהו הדין לפני ר' יחיאל מפרי"ש והשיב הלה נאמן כמו שטען שהלוה לו בהיתר דקי"ל אדם נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד ופירש ר"ת אף בלא שבועה דלא שביק התירא וכו' והקשה לו ה"ר חזקיה דלמא שאני פרוזבול משום דאיך לא מצי מכחיש ליה דמה יודע זה אם כתבו לו ב"ד לזה או לאו אבל בנידון זה הרי מכחישו ואומר שבאיסור הלוהו והשיב רבינו יחיאל על כרחך גבי פרוזבול נמי מיירי במכחישו דהא סתמא קאמר תלמודא נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד וקי"ל דלא כותבין פרוזבול אלא ב"ד הגדול שבדור לדברי ר"ת או בי דינא דרבי אמי ורבי אסי ובמקום שידוע שלא עמד זה במקום ב"ד דרבי אמי ורבי אסי או נשאל מב"ד דרבי אמי ורבי אסי אם כתבו לו פרוזבול או לא וא"כ היכי מצי למימר פרוזבול היה לי (*אא"כ דאמר) [*אלא ע"כ מיירי דא"ל קבלת עליך כו' מ"י] עלי קבלתי שלשה רועי בקר במקום ב"ד דרבי אמי ורבי אסי והלה מכחישו ואפ"ה קאמר דנאמן לומר היה לי ואבד ואפילו בלא שבועה מטעם דלא שביק התירא כו' וכן פסק רבינו שמואל בן ר"ב וכ"פ הר"ם דנאמן בלא שבועה:

ר"ן (על הרי"ף) מסכת גיטין דף יח עמוד ב

התקין הלל הזקן פרוזבול. תנן בסוף מסכת שביעית ומייתי לה בגמרא [דף לו א] לפי שראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' עמד והתקין להם פרוזבול וזו היא גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבה כל זמן שארצה והדיינין חותמין למטה או העדים. ומפרשינן בגמ' [סוף דף לו ב] דפרוזבול לשון לעז הוא ופרוז לשון תקנה ובול היינו בולי ובוטי כלומר עשירים ועניים עשירים שלא יפסידו ועניים שלא ינעלו דלת בפניהם. וא"ת והא מדאורייתא הוא וכדתניא בספרי ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך ולא של אחיך בידך יצא המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד שאין משמיטין י"ל דהיכא דמסר שטרותיו ממש דאורייתא היא אלא דאתא הלל ותיקן דאע"ג דלא מסר ואפילו אינן בידו נמי כי אמר מוסרני כמאן דמסר דמי וכן אמרו בירושלמי [בפרק בתרא דשביעית סוף הלכה ב] אפילו נתונין ברומי והיינו דאמר בירושלמי בפ' בתרא דשביעית [ריש הלכה ב' ע"ש שחסר שם] תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לב"ד מכאן סמכו לפרוזבול מה"ת כלומר וכיון דמסירת שטרות דאורייתא תקנו אף הם פרוזבול והכי מוכח בסוף שביעית דמסירת שטרות דאורייתא ופרוזבול דרבנן דתנן התם המלוה את חבירו על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין פרוזבול אינו משמט וזה אחד מדברים שהתקין הלל ומדלא ערבינהו בהדי הדדי ותנא מסירת שטרות בהדי מלוה על המשכון בחד בבא משמע דאינהו דאורייתא ופרוזבול תקנת הלל וכ"ת כיון דמדאורייתא במסירת שטרות סגי למה הוצרך לתקן פרוזבול י"ל מפני שאין הכל רוצין למסור שטרותיהן ועוד שלפעמים אינם בידם ועוד דפרוזבול מהני אף למלוה ע"פ ואף על פי דבמתנה בשעת הלואה ע"מ שלא תשמיטנו שביעית סגי זימנין דלא דכירי:

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז סעיף יח

[לז] (מ' לה) כ' פרוזבול, אינו משמט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, (ב) דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, י"ט^א והמחום רבים עליהם באותה העיר. ה' לא^א וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור וב"י בשם הפוסקים), ונראה לי (י"ז) דיש להקל ב' בזמן הזה.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז סעיף כ

[לז] (ג) תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. הגה: [לז] וי"א^א דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד, ומהני, ואין צריך פרוזבול (טור). (פ) מ' לה^א ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כ' כי יוכל לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פ' (מרדכי ס"פ השולח).

תומים סימן ס"ק כא

[כא] כי יכול לומר שלא בפניהם וכו'. דין זה צל"ע, כי לא נראה כן מכל הפוסקים דנסתפקו אי בעינן ב"ד מומחים, וכי אלמן ישראל שלא יהיה ח"ו בכל תפוצות ישראל מומחים והרי יכול לומר מוסרני לכם. וכן דעת ר' יחיאל במרדכי (גיטין סי' שפ) דאין מועיל כי אם בפני ב"ד, והמרדכי חולק עליו מדברי ירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) דקאמר אפילו נתונים ברומי. ובאמת מדברי הר"ן בפרק השולח (שם יח: ד"ה פיסקא) נראה דמפרש דאפילו נתונים שטרות ברומי ואמר מוסרני לכם והא אין שטרותיו בידו מ"מ מועיל, וכן באמת לשון נתונים יותר מסתבר דקאי על השטרות, ולכן דין זה צל"ע.

פתחי תשובה חושן משפט סימן ס"ק ג

סעיף כ' (ג) ויש אומרים דכל אדם נמי כו'. עיין בב"ח [סעיף כ"ג] מה שכתב בזה, ומסיים דראוי לעשות מעשה כהרמב"ם [פ"ט משמיטה הכ"ז] דדוקא תלמידי חכמים, וכמו שהעיד ב"י [שם] שהיו נוהגים כן במצרים, ע"ש. ועיין בתשובת חתם סופר חלק חו"מ סי' קי"ג שכתב להשואל וז"ל, קיבלתי מכתבו ושם כתוב נוסח מכירת שטרותיו לפניו ב"ד דפ"ק כו'. והנה מדכתבו הפוסקים מהא דרבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו אהדדי [גיטין ל"ז ע"א], דתלמידי חכמים היודעים ששביעית בזמן הזה דרבנן סגי במסירת דברים לב"ד, ואין צריכים הב"ד שיכתבו הפרוזבול כמו שכתב הרמב"ם [שם], משמע מזה שמעיקר הדין לא הוה די בהודעה לב"ד שמוסר להם חובותיו, אלא דוקא כתיבת נוסח הפרוזבול כרתי, ר"ל השטר ההוא עושה ההפקעה, אלא שבזמן הזה מקילין לתלמידי חכמים דסגי באמירתם לב"ד מבלי שיכתבו הנוסח בשטר, ואם כן האמירה היא מפקיעה איסור שמיטה, וא"כ אפשר דבעינן דוקא אמירה לפני ב"ד, ואותה האמירה היא פועלת ההפקעה, כמו בחליצה שאם יכתוב לא חפצתי לקחתה לא מהני, וכמ"ש תוספות גיטין דף ע"א [ע"א] ד"ה והא כו'. ועוד, אפילו היכי דמהני, היינו אם יעמוד לפני הב"ד ויכתוב דבריו ויעיל כאילו אמרם, אבל מעלתו כתב כן בביתו, ואז בשעת כתיבה שלא בב"ד לא הועיל, ועכשיו בבוא הכתב לב"ד פשיטא שלא יועיל, אלא שבא להודיע לנו רצונו וחפצו לעשות פרוזבול, על כן אי אפשר מבלי שנכתוב אנחנו פרוזבול, ויהיה הפרוזבול ההוא מפקיע איסור שביעית, ואין לנו לכותבו אלא מזמן שנכתב כתבו בעירו, כי פרוזבול המאוחר פסול. וזה נוסחו, במותב תלתא כחדא הוינא, ואתא קדמנא מכתב הנודע לנו ב"ד חתומי מטה, וניכר לנו היטב שהוא כתיבת וחתימת ידי החתום מטה, וזה היה נוסח הכתב ההוא, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, הק' פלוני, ומדאתברר לנו שכן הוא, אשרנוהו וקיימנוהו כדחזי ויהיה לפרוזבול זה כל תוקף ועוז, עד יום ב' כ"ד מנחם [אב] יום כתיבת כתב הנ"ל, באנו על החתום פה ק"ק פלוני שנת תקס"ה שהוא שמיטה, הק' פלוני ופלוני ופלוני, עכ"ל, ע"ש:

רי"ף (על עין יעקב) גיטין פרק ד - השולח דף לו עמוד ב אות ט

[דף לו עמוד ב] (ט) הנעלבים וכו'. כבר נתבאר זה במס' שבת פרק רבי עקיבא ועוד יש לומר ולתת טעם למה שאמר עליהם הוא אומר כצאת השמש בגבורתו איך שייכי עניינים אלו בשירת מפלת סיסרא ועוד היכן נרמז כאן הנעלבים ואינם עולבים ואגב אורחן נבאר קשר אלו דברים שנכתבו כאן נעלבים שומעין חרפתם עושים מאהבה ושמחים ביסורין. ונלע"ד שכולם הם מדות הצריכות להיות בנעלבים שאינם עולבים שיודעים דבר מגונה באותם שעולבים אותם ועכ"ל הם נעלבים מחביריהם ואינם עולבים לעולביהם במה שיש בהם ולזה צריך להיות בהם מדה אחרת ששומעים חרפתם ואינם משיבים אפילו דברים טובים בתחנונים להשיב להם רכות למה תרדפוני ותדכאוני במלים לפי שאע"פ שאין בתשובתם זאת דברי עלבון מ"מ צריך להמנע לגמרי מלהשיב אפילו דברים טובים שמא מדבר אל דבר לא יוכל להתאפק ויהיה עולב אותם בדברי בזיון ולהשיג מעלה זו אתה צריך לקנות שני דברים הא' שמעשיך יהיו לש"ש ועובד אלהים מאהבת המקום כי בזה תתנחם מעלבון חברך כי תאמר בלבך מה יתן ומה יוסיף לשון רמיה של העולב המבזה לחבירו בהיותו תמים עם ה' ועושה מאהבה ועוד שנית החי יתן אל לבו שאותו העלבון שבזהו חבירו הרי הוא לו יסורין למרק חטאיו וכיון שהם יסורין של כפרה יהיה שמח ביסורין ועל בני האדם האלו הנעלבים הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו לפי שיקשה בכתוב הזה שקילל לכל אויבי ה' שיאבדו כמו שנאבד סיסרא מה שייך לומר שם ואוהביו כצאת השמש אמנם להיות שהיה ברק נעלב בשירה זו שהיתה דבורה עיקר וברק טפל לה דכתיב ותשר דבורה וברק וכן אמרה דבורה חדלו פרזון בישראל גו' הרי שתלתה הגדולה בעצמה ולא החשיבו לברק להזכירו ונמצא ברק שהיה נעלב מדבורה לכך בחיתום השירה אמרה ואוהביו על ברק העלוב שהיה אוהב את ה' ועושה מאהבה שהנה שכרו אתו להיות מאיר כשמש שהוא עליו בכל יום שירורים בו חצים בשעת יציאתו ואח"כ מאיר לעולם בגבורתו כן אוהבי ה' הנעלבים ומדוכאים יאירו כשמש בגבורתו:

ספר החינוך פרשת בהר מצוה שלח

(א) שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם. ובפירוש אמרו זכרונם לברכה [ב"מ נ"ח ע"ב] כיצד, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, היו חללים באין עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב [ד', ו'], הלא יראתך כסלתך וגו'. ראה חמרים מבקשים תבואה, לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו, ולא יאמר לתגר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. ועל זה נאמר [ויקרא כ"ה, י"ז] ולא תונו איש את עמיתו.

שורש מצוה זו ידוע, כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת, כמה קללות וכמה תקלות תלויות בו.

מדיני המצוה, כמה אזהרות וכמה זירוזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, והפליגו בדבר עד שאמרו [שם] שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות. והרבה מבני אדם יקפידו עליהן יותר מן הממון, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [שם] גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר [שם, שם] ויראת מאלהיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב. וכמה מעשים כתבו לנו זכרונם לברכה במדרשים ללמד על זה מוסר, ועיקר הענין בפרק רביעי ממציעא.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי. זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבני ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. ועובר על זה והכאיב את חבריו בדברים, באותן שפירשו חכמים זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה ובכיוצא בהן. עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון המצוה על זה, יתברך ויתעלה.

ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבריו בדברים הרעים שלא יענה השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכן ינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים.

ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו, ראוי לחכם ששייב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה, כי כעס בחיך כסילים ינוח, וינצל עצמו אל השומעים מחירופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם. ויש לנו ללמוד דבר זה, שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחתרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבריו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו.

ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה [שבת פ"ח ע"ב] הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר [שופטים ה', ל"א] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ספר מצוות קטן מצוה כב

שלא להתגאות דכתיב (דברים ח') פן תאכל ושבעת ורם לבבך ושכחת. פן קאי אורם לבבך. שאלו לחכם מהו הגאווה. אמר להם שטות שאין בעלה מכיר בה, וגם נקרא תועבה שנאמר, תועבת ה' כל גבה לב, וגם כתיב, גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. אמר הקדוש ברוך הוא לי נאה הגאווה להיות גאה דכתיב, ה' מלך גאות לבש. וזה רוצה לגזול מלבושי כביכול אין אנו יכולין לדור במדור אחד. אך את דכא ושפל רוח אשכון. וכתיב (קהלת א') והארץ לעולם עומדת, פי' השפלים כמו ארץ. וגם הנגעים באים על גסי הרוח. דכתיב וידבר על העצים ועל האבנים מן הארץ אשר בלבנון עד האזוב אשר יוצא בקיר. ויש במדרש, (פסיקתא זוטרת' פר' מצורע י"ט). מפני מה מצורע מטהר בעץ ארז ואזוב לפי שהגביה כארז בא לו הנגע. מאי תקנתיה, ישפיל עצמו כאזוב. וגם אמרו חכמים (סנהדרין י"ד) הוי קבל^ה וקיים שהרי בית אפל אין פותחין בו חלונות לראו' נגעו^ה. וגם כתיב (איוב כ"ד) וכראש שבלת ימלו. משל למעמר שדהו גבוהות הוא קוצר תחלה. וגם אמרו חכמי' תמיהני מי שעבר במעבר השתן והזרע והדם איך יתגאה. וגם אמרו חכמים (נדרים נ"ה ערובין נ"ד) אפילו איש מלא תורה והגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר, ומבמות הגיא. ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע. שנא', ונשקפה על פני הישימון. ואם חזר בו הקדוש ברוך הוא מגביהו שנאמר' (ישעיה מ') כל גיא ינשא. ואמרו רבותינו (סוטה דף ה') כל מי שדעתו שפלה עליו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו הקריב כל הקרבנות שבעולם שנאמר (תלים נ"א) זבחי אלהים רוח נשברה וגומר. ואמרו (יומא דף כ"ג גיטין ל"ו שבת פה) הנעלבים ואינם עולבים,

שומעין חרפתם ואינם משיבים, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה') ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ופי' רבותינו בגבורתו שיהיה לעתיד לבא וזהו ש"מג פעמים ממה שהוא עתה ומעשה ברבי שמעון שהיה רוכב על החמור וכו' כדאיתא במסכת תענית (דף כ').

פתח עינים מסכת יומא דף כג עמוד א

והתניא הנעלבים ואינם עולבים וכו' אפשר לפרש לפי פשוטו במ"ש חכמי המוסר דהענוה ניכרת כשחדל לנקום גם כשיש לו יכולת וז"ש הנעלבים ואינם עולבים מכלל דיש בידם יכולת ואפ"ה אינם עולבים. שומעים חרפתם ואינם משיבים אפי' לומר שאינו אמת מה שמחרפין אותם. עושים מאהבה אפשר לפרש במה ששמעתי שת"ח שציערוהו אמר שהוא מוחל מטעם שבזהר הקדוש אמרו דכל החטאות עושים צער לשכינה ח"ו ואם הוא אינו מוחל יש צער לה ח"ו ולכך מוחל כדי שימחה חטא חבירו אשר חטא לו ולא יהיה צער לשכינה ח"ו ודפח"ח וז"ש עושים מאהבה שאוהבים לשכינה שלא יהיה לה צער ח"ו בחטא זה וזהו במילי דידיהו. ושמחין ביסורין על שעולבים אותם במילי דשמיא. ומהא פריך למ"ש כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ומשני דנקיט בלביה לחלוקת נעלבים במילי דשמיא ודוק: